

КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО, МУНІЦИПАЛЬНЕ ПРАВО

Куненко І.С.

*кандидат юридичних наук, доцент,
Київський університет туризму, економіки і права*

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЩОДО ТЛУМАЧЕННЯ ТЕРМІНУ «ЮСТИЦІЯ»

В юридичній науковій літературі протягом тривалого часу триває дослідження такого юридичного феномену як юстиція.

Вчені досліджують поняття «юстиція» в загальнотеоретичному та галузевому аспектах. Часто даний термін вживають в юридичній лексиці та застосовують юристи практики, посадові особи державних органів, засоби масової інформації та пересічні громадяни.

Використання терміну «юстиція» традиційно пов'язане з певною сферою державно-правового життя, і його зміст, на перший погляд, є очевидним. Однак при більш глибокому вивченні питання з'ясується, що це зовсім не так. Варто звернутися хоча б до відповідних словників, енциклопедій тощо, аби переконатися, наскільки неоднозначним і багатоаспектним є в них визначення терміна «юстиція» якою багатоплановою є етимологія цього слова.

Як слушно зауважила І. Ю. Онопчук, змістовий спектр терміна варіюється, як правило, від сукупності, системи судових установ, судового відомства до діяльності цих установ, форми судової державної діяльності [1].

Крім того на тлумачення даного терміну суттєво вплинули і різні варіанти його перекладу.

Насамперед, варто зазначити, що слово «юстиція» іноземного походження. «Юстиція, – зазначає П. Я. Черних, – «судочинство», «правосуддя», «сукупність державних установ, що здійснюють правосуддя і так чи інакше пов'язані з судочинством»... У російській мові відоме з початку XVIII століття, причому спочатку вживалося і в значенні «стража»: «В Амстердамі ... бачив юстицію перед

ратушею» («Архів» Куракіна, I, 147, 1706 р.), «коли відбувається *юстиція* чи покарання, то завжди виводять солдатів і ставлять їх навпроти ратуші» (ib., 149). Сер. застарілою чеською *justice* – «шибениця»... У кінцевому рахунку походить від латинського *justitia* – «справедливість», «правосуддя», «сукупність законів», «благочесність», від прикметника *justus* – «справедливий», «законний», «правильний», «доброчесний», а воно – від *jus* – «право». Із латинського – французьке *justice*. Із французького: англійське *justice*, німецьке *Justiz*, голландське *justitie*. Російське «*юстиція*», можливо, походить безпосередньо від латинського *justitia*, або за посередництвом голландського *justitie* [2, с. 462].

В. С. Нерсесянц, спираючись на визначення *justitia* як «справедливість», «правосуддя», «судове відомство» зазначав, що йдеться, в сутності, про одне й те саме поняття – про справедливість, що включає у себе правосуддя (і у вихідному значенні – судження з права, і у похідному значенні – судового вирішення спору згідно з правом, справедливістю). Тобто, і за змістом, і за етимологією *justitia* виходить із поняття права (*jus*), означає наявність у соціальному світі правового начала і виражає його правильність, імперативність і необхідність [3, с. 29].

Проте і для поняття «справедливість» немає одноваріантного визначення. Наприклад, в одному із дисертаційних досліджень здійснено аналіз основних модифікацій справедливості в різних культурах: слов'яно-російській («правда – справедливість»), західноєвропейській («життя за правилами»), а також східно-мусульманській («істинність» і «усередненість»). Кожний народ бажає жити по справедливості, пише Ю. В. Александров, однак, наприклад, у західній культурі життя по справедливості означає життя за правилами і є по суті поняттям юридичним [4].

Звернення до етимології слова «справедливість», зазначає автор, показує, що різні його значення в різних мовах і певні смислові відтінки в рамках однієї мови виражають зміст цього поняття, характерні для культури даного народу.

Так, у німецькій мові справедливість позначається словом *Gerechtigkeit* зі смисловим відтінком справедливість як неупередженість, а справедливість як обґрунтованість – словом

Berechtigung, несправедливість – Ungerechtigkeit. Як бачимо, тут єдиний корінь Recht, що має багато значень, основними з яких для іменника є: 1) право (на що-небудь); 2) право як правова норма, закон та законність; 3) правота. Звідси, наприклад, словосполучення mit Recht перекладається: по праву, законно, справедливо, обгрунтовано. Відповідно, recht як прикметник перекладається: правильний, правильний. Тому на основі кореня Recht утворена ціла група юридично-правових термінів. Друге значення слова Gerechtigkeit – правосуддя, Rechtfertigung – виправдання, rechtlich – законний, правовий, юридичний, recht//los – безправний, Recht//verletzung – правопорушення, Rechts//spruch – рішення, вирок суду, Rechtswissenschaft – правова наука, правознавство, юриспруденція [4].

В англійській мові, як одній з основних мов міжнародного права та міжнаціонального спілкування, спектр значень слова «справедливість» дещо ширший і з деякими іншими смисловими акцентами, ніж у німецькій. Основне значення поняття справедливості виражається тут словом justice, що означає також «юстицію» та «правосуддя», кореневе слово just в якості прикметника має смисловий відтінок: справедливий як «обгрунтований». Синонімами justice є різнокореневі слова fairness – справедливість як «чесність», Rightness із коренем right – «правота», «правильність», від нього ж утворено поняття righteousness – «праведність» та equality від equality – «рівність» [4].

П. А. Кропоткін вважав, що справедливість означає рівноправ'я. У французькій та англійській мовах Справедливість і Рівність виражаються навіть словами одного походження, equite та egalite, equity та equality. У німецькій мові також є слово Justiz – «юстиція», «правосуддя», з яким пов'язана низка споріднених понять. Jura – «юриспруденція», «право»; Jurist – «юрист» і т.д., що походять від латинського justitia – справедливість, законність. Інакше кажучи, міністерство юстиції в буквальному перекладі з латині на російську мову означає «міністерство справедливості» [5, с. 272].

Певний інтерес в історичному аспекті становить визначення юстиції в енциклопедії Брокгауза й Ефрона. Юстиція (Justicia Mayor de Aragon) – арагонська установа, що обмежувала владу короля в

судовому відношенні та була важливою гарантією особистої свободи та прав власності арагонського дворянства [6].

Більшість сучасних енциклопедичних видань і тлумачних словників пов'язують юстицію з правосуддям [7–12].

Окремі словники встановлюють навіть тотожну відповідність: юстиція – те саме, що й правосуддя.

Велика українська енциклопедія визначає юстицію як: 1) правосуддя; 2) систему судових органів та пов'язаних з їх діяльністю установ.

При цьому правосуддя окремо трактується як вид правоохоронної та правозастосувальної державної діяльності, що здійснюється судами з розгляду і вирішення у встановленому законом процесуальному порядку віднесених до їх компетенції справ з метою охорони прав та свобод людини і громадянина, прав і законодавчих інтересів юридичних осіб та інтересів держави [13].

Енциклопедичний юридичний словник пропонує переклад лат. *justitia* як справедливість, правосуддя, і тлумачить даний термін у значенні: 1) правосуддя; 2) система судових та пов'язаних з їх діяльністю установ, об'єднуючими засадами для яких є їх покликання служити пануванню правосуддя, законності і справедливості, забезпеченню прав громадян [14, с. 760].

Узагальнюючи, можна констатувати, що широке розуміння та багатоваріантність перекладу даного слова породили різні варіанти його тлумачення, а отже і різні методологічні підходи щодо визначення терміну «юстиція» в науковій літературі.

Список використаних джерел:

1. Онопчук І.Ю. Юстиція: до визначення поняття. Правове регулювання економіки : зб. наук. пр. Київ, 2008. Вип. 8. С. 99–107. URL: <https://ir.kneu.edu.ua:443/handle/2010/1947>
2. Черных П.Я. Историко-этимологический словарь современного русского языка : В 2 т. Москва : Рус. яз., Медиа, 2007. Т. 2: Панцирь – Яшур. 559 с.
3. Нерсесянц В.С. Философия права. Учебник для вузов. Москва : Издательская группа НОРМА-ИНФРА: М, 2020. URL: <https://znanium.com/catalog/product/1038336>
4. Александров Ю.В. Справедливость в системе ценностей российской правовой культуры : дис. ... канд. филос. наук : 24.00.01 Великий Новгород, 2003.

131 с. URL: <https://www.dissercat.com/content/spravedlivost-v-sisteme-tsennostei-rossiiskoi-pravovoi-kultury>

5. Кропоткин П.А. Этика: Избранные труды. Москва, 1991. 496 с.

6. Энциклопедический словарь Брокгауз и Ефрон. Биографии : в 12 т. Москва : Большая Российская Энциклопедия, 1993. Т. 12. 864 с.

7. Барихин А. Б. Большой юридический энциклопедический словарь. Москва : Книжный мир, 2006. 720 с.

8. Краткий юридический словарь / ред. А.Н. Азрилияна. Москва : Институт новой экономики, 2005. 1088 с.

9. Большой энциклопедический словарь / ред. А.М. Прохоров. 2-е изд., перераб. и доп. Москва : Большая Российская энциклопедия, 1998. 1456 с.

10. Большой Российский энциклопедический словарь. Москва : Большая Российская Энциклопедия, 2003. 1888 с.

11. Сучасний тлумачний словник української мови : 65 000 слів : [довідк. вид.]. Харків : Шк., 2006. 1008 с.

12. Современный толковый словарь русского языка / гл. ред. С.А. Кузнецов. СПб. : «Норинт», 2007.960 с.

13. Велика Українська Енциклопедія. Тематичний Реєстр Гасел з напряму «Юридичні науки» / ред. д. і. н., проф. Киридон А.М. Київ : Державна наукова установа «Енциклопедичне видавництво», 2017. 152 с. URL: https://ev.vue.gov.ua/wp-content/uploads/2018/02/Law_full.pdf

14. Шемшученко Ю.С. Великий енциклопедичний юридичний словник / [за ред. Ю.С. Шемшученка]. Київ : ТОВ «Видавництво «Юридична думка», 2007. 760 с.